

famam : ne probrum castis , labem integris , infamiam bonis inferat : ne quem vi terreat : ne interit insidiis : scelere careat : postremo , cum paruerit voluptatibus , dederit aliquid temporis ad ludum ætatis , atque ad inanes hæc adolescentiæ cupiditates ; revocet se aliquando ad curam rei domesticæ , rei forensis , rei publicæ : ut ea , quæ ratione antea non perpexerat , satietate abjecisse , experiendo contempnissè videatur .

Ac multi & nostra , & patrum , majorumque memoria , Judices , summi homines , & clarissimi cives fuerunt , quorum cum adolescentiæ cupiditates defervissent , eximia virtutes , firmata jam ætate , extiterunt . Ex quibus neminem mihi necesse est nominare : vosmet vobiscum recordamini . Nolo enim cujusquam fortis atque illustris viri ne minimum quidem erratum cum maxima laude conjungere . Quod si facere vellem , multi a me summi atque ornatissimi viri prædicarentur ; quorum partim nimia libertas in adolescentia , partim profusa luxuries , magnitudo æris alieni , sumptus , libidines , nominarentur : quæ multis postea virtutibus oblecta , adolescentiæ , qui vellet , excusatione defenderet .

XIX. At vero in M. Cælio (dicam enim jam confidentius de studiis ejus honestis , quoniam audeo quædam , fretus vestra sapientia , libere confiteri) nulla luxuries reperietur , nulli sumptus , nullum æs alienum , nulla convivorum ac lustrorum libido . Quod quidem vitium ventris & gutturis non modo non minuit ætas hominibus , sed etiam auget . Amores autem , & hæc deliciae quæ vocantur , quæ firmiore animo præditis diutius molestæ non solent esse , (mature enim & celeriter destrescunt) nunquam hunc occupatum impeditumque tenuerunt .

Audistis , cum pro se diceret ³⁴ : audistis antea , cum accusaret : (defendendi hæc causa , non gloriandi loquor) genus orationis , facultatem , copiam sententiarum atque verborum , quæ vestra prudentia est , perspexistis . Atque in eo non solum ingenium elucere ejus videbatis : quod sæpe etiam si indultitia non aliter , valet tamen ipsum suis viribus : sed inerat , nisi

³⁴ Pro se diceret] Nam & ipse egit causam suam . Idem .

me propter benevolentiam forte fallebat , ratio & bonis artibus instituta , & cura & vigiliis elaborata . Atque scitote , Judices , eas cupiditates , quæ obijciuntur Cælio , atque hæc studia , de quibus disputo , non facile in eodem homine esse posse . Fieri enim non potest , ut animus libidini deditus , amore , desiderio , cupiditate , sæpe nimia copia , inopia ³⁵ etiam nonnunquam impeditus , hoc , quidquid est , quod nos facimus in dicendo , non modo agendo , verum etiam cogitando possit sustinere . An vos aliam causam esse ullam putatis , cur , in tantis præmiis eloquentiæ , tanta voluptate dicendi , tanta laude , tanta gratia , tanto honore , tam sint pauci , semperque fuerint , qui in hoc labore versentur ? Obterendæ sunt omnes voluptates ; relinquenda studia delectationis , ludus , jocus , convivium ; sermo est pene familiarium deserendus . Quæ res in hoc genere homines a labore , studioque dicendi deterret ; non quo aut ingenia deficient , aut doctrina puerilis . An hic , si sese isti vitæ dedisset , consularem hominem admodum adolescens in judicium vocavisset ? hic , si laborem fugeret , si obstrictus voluptatibus teneretur , in hac acie quotidie versaretur ? appeteret inimicitias ? in judicium vocaret ? subiret periculum capitis ? ipso inspectante populo ³⁶ Romano tot menses aut de salute , aut de gloria dimicaret ?

XX. Nihil igitur illa vicinitas redolet ? nihil hominum fama ? nihil Bajæ denique ipsæ loquuntur ? Illæ vero non loquuntur solum , verum etiam personant , huc unius mulieris libidinem esse prolapsam , ut ea non modo solitudinem ac tenebras , atque hæc flagitiorum integumenta non querat , sed in turpissimis rebus frequentissima celebritate , & clarissima luce lætetur . Verum si quis est , qui etiam meretricis amoribus interdictum juventuti putet : est ille quidem valde severus ; negare non possum : sed abhorret non modo ab hujus seculi licentia , verum etiam a majorum consuetudine , atque concessis . Quando enim hoc factum non est ? quando reprehensum ? quando non permissum ? quando denique fuit , ut , quod licet ,

³⁵ Inopia] Quod sæpe Juvenalis dicit , ³⁶ Ipso inspectante populo] Nam publica sed præcipue Sat. VII. a 104. ad 150. judicia in foro fiebant . Manut.

bat, non liceret? Hic ego jam rem definiam: mulierem nul-
lam nominabo: tantum in medio relinquam.

Si qua non nupta mulier domum suam patefecerit omnium
cupiditati, palamque sese in meretricia vita collocarit, viro-
rum alienissimorum conviviis uti instituerit; si hoc in urbe,
si in hortis, si in Bajarum illa celebritate faciet; si denique
ita sese geret, non incesso solum, sed ornatu, atque comita-
tu; non flagrantia oculorum, non libertate sermonis, sed et-
iam complexu, osculatione, aquis, navigatione, conviviis, ut
non solum meretrix, sed etiam procax videatur: cum hac si
quis adolescens forte fuerit, utrum hic tibi, L. Herenni, ad-
ulter, an amator; expugnare pudicitiam, an explere libidi-
nem voluisse videatur?

Obliviscor jam injurias, Clodia: depono memoriam doloris
mei: quæ abs te crudeliter in meos, me absente, facta sunt,
negligo. Ne sint hæc in te dicta, quæ dixi. Sed ex te ipsa
requiro, quoniam & crimen accusatores abs te, & testem e-
jus criminis te ipsam dicunt se habere: si qua mulier sit hu-
jusmodi, qualem ego paulo ante descripsi, tui dissimilis, vita,
institutoque meretricio, cum hac aliquid adolescentem homi-
nem habuisse rationis, num tibi perturpe aut perflagitiosum
esse videatur? Ea si tu non es, sicut ego malo, quid est,
quod objiciant Cælio? sin eam te volunt esse, quid est, cur
nos crimen hoc, si tu contemnis, pertimescamus? Quare no-
bis da viam, rationemque defensionis. Nam aut pudor tuus
defendet, nihil a M. Cælio petulantius esse factum: aut im-
pudentia & huic, & cæteris magnam ad se defendendum fa-
cultatem dabit.

XXI. Sed quoniam emeruisse jam e vadis, & scopulos præter-
vesta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquis cursus ostendit.
Duo sunt crimina una in muliere summorum facinor-
um: auri, quod sumptum a Clodia dicitur; & veneni, quod
ejusdem Clodiæ necandæ causa parasse Cælium criminantur. Au-
rum sumpsit, ut dicitis, quod L. Lucceii servis daret, per
quos Alexandrinus Dio ³⁷, qui tum apud Lucceium habita-
bat,

³⁷ Alexandrinus Dio] De quo supra, cap. 10. Idem.

bat, necaretur. Magnum crimen vel in legatis infidiandis, vel
in servis ad hospitem domi necandum sollicitandis ³⁸: plenum
sceleris consilium, plenum audaciæ.

Quo quidem in crimine primum illud requiram, dixeritne
Clodiæ, quam ad rem aurum tum sumeret, an non dixerit.
Si non dixit, cur dedit? si dixit, eodem se conscientiæ sceler-
e devinxit. Tunc aurum ex armario tuo promere ausa es?
tunc Venerem illam tuam ³⁹ spoliatricem ⁴⁰ spoliare ornamen-
tis? Cæterum, cum scires, quantum ad facinus aurum hoc
quæreretur, ad necem legati, ad L. Lucceii, sanctissimi homi-
nis atque integerrimi, labem sceleris sempiterni; huic faci-
nori tanto tua mens liberalis conscia, tua domus popularis mi-
nistra, tua denique hospitalis illa Venus adjutrix esse non de-
buit.

Vidit hoc Balbus: celatam esse Clodiam dixit, atque ita
Cælium ad illam attulisse, se ad ornatum ludorum aurum quæ-
rere. Si tam familiaris erat Clodiæ, quam tu esse vis, cum
de libidine ejus tam multa dicis, dixit profecto, quo vellet au-
rum. Si tam familiaris non erat, non dedit. Ita si verum
tibi Cælius dixit, o immoderata mulier, sciens tu aurum ad
facinus dedisti: si non est ausus dicere, non dedisti.

XXII. Quid ego nunc argumentis huic crimini, quæ sunt
innumerabilia, resistam? Possum dicere, mores M. Cælii lon-
gissime a tanti sceleris atrocitate esse disjunctos; minime esse
credendum, homini tam ingenioso tamque prudenti non ven-
nisse in mentem, rem tanti sceleris ignotis alienisque servis
non esse credendam. Possum etiam illa & cæterorum patrono-
rum, & mea consuetudine, ab accusatore perquirere, ubi sit
congressus cum servis Lucceii Cælius: qui ei fuerit aditus. Si
per se, qua temeritate? si per alium, per quem? Possum om-
nes latebras suspicionum peragare dicendo. Non causa, non
locus,

Tom. VI.

P

³⁸ Vel in servis... domi necandum] Alii
legunt, vel in servis ad hospitem domini ne-
candum sollicitandis. Utramque probò lectio-
nem: elegantior tamen videtur illa Domini.
Sic enim servi ad Dominum belle referuntur.
Abram.

³⁹ Venerem illam tuam] Simulacrum Ve-

neris, auro exornatum, habere Clodia in
sacrario suo dicebatur. Manut.

⁴⁰ Spoliatricem] Ad quam aurum, ama-
toribus adeptum tuis, deferre soleres. Ut
mirari jure liceat, ab eadem Venere, cæte-
rorum spoliatrice, abstulisse te aurum quod
Cælio daret. Idem.

locus, non facultas, non conscius, non perficiendi, non occultandi maleficii spes, non ratio ulla, non vestigium maximi facinoris reperietur.

Sed hæc, quæ sunt oratoris propria: quæ mihi non propter ingenium meum, sed propter hanc exercitationem usumque dicendi fructum aliquem ferre potuissent, cum a me ipso laborata proferri viderentur, brevitatis causa relinquo omnia. Habeo enim, Iudices, quem vos socium vestræ religionis jurisque jurandi facile esse patiamini, L. Luccejum, sanctissimum hominem & gravissimum testem: qui tantum facinus in famam, atque fortunas suas, neque non audisset illatum a Cælio, neque neglexisset, neque tulisset. An ille vir, illa humanitate præditus, illis studiis, artibus, atque doctrina, illius ipsius periculum, quem propter hæc ipsa studia diligebat, negligere potuisset? & quod facinus in alienum hominem illatum se vere acciperet, id omisisset curare in hospite? quod per ignotos actum cum comperisset, doleret, id a suis tentatum negligeret? quod in agris locisve publicis factum reprehenderet, id in urbe ac suæ domi cœptum esse leviter ferret? quod in alicujus agrestis periculo non prætermitteret, id homo eruditus in insidiis doctissimi hominis dissimulandum putaret?

Sed cur diutius vos, Iudices, teneo? Ipsius jurati religionem, auctoritatemque percipite, atque omnia diligenter testimonii verba cognoscite. Recita testimonium Luccei. TESTIMONIUM LUCCEI. Quid expectatis amplius? an aliquam vocem putatis ipsam pro se causam, & veritatem posse mittere? Hæc est innocentiae defensio, hæc ipsius causæ oratio, hæc una vox veritatis. In crimine ipso nulla suspicio est, & in re nihil est argumenti: in negotio, quod actum esse dicitur, nullum vestigium sermonis, loci, temporis: nemo testis, nemo conscius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus autem illa, quæ tentata scelere isto nefario dicitur, plena est integritatis, officii, religionis: ex qua domo recitatur vobis iurejurando devincta auctoritas: ut res minime dubitanda in contentione ponatur, utrum temeraria, procax, irata mulier

fin-

finxisse crimen, an gravis, sapiens moderatufque vir religioso testimonium dixisse videatur.

XXIII. Reliquum est igitur crimen de veneno: cujus ego neque principium invenire, neque evolvere exitum possum. Quæ fuit enim causa, quamobrem isti mulieri venenum vellet dare Cælius? ne aurum redderet? num petivit⁴¹? ne crimen hæreret⁴²? num quis objecit⁴³? num quis denique fecisset mentionem, si hic nemini nomen detulisset⁴⁴? Quin etiam Herennium dicere audistis, verbo se molestum non futurum fuisse Cælio, nisi iterum eadem de re⁴⁵ suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Credibile est igitur, tantum facinus nullam ob causam esse commissum? & vos non videtis fingi sceleris maximi crimen, ut alterius causa sceleris suscipiendi fuisse videatur?

Cui denique commisit? quo adjutore usus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? Servisne mulieris? sic enim objectum est. Et erat tam demens hic, cui vos ingenium certe tribuitis, etiam si cætera inimica oratione detrahitis, ut omnes suas fortunas alienis servis committeret? At quibus servis? refert enim magno opere idipsum: hisne, quos intelligebat non communi conditione servitutis uti, sed licentius, liberius, familiarius cum domina vivere? Quis enim hoc non videt, Iudices? aut quis hoc ignorat, in ejusmodi domo, in qua materfamilias meretricio more vivat: in qua nihil geratur, quod foras profertur: in qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia versentur: hic servos, non esse servos? quibus omnia committantur, per quos gerantur,

qui

⁴¹ Num petivit? Num Clodia petivit aurum a Cælio? Nam si petivit, quo teste? Si non petivit, hæc certe non videtur esse causa, cur ei venenum Cælius dare voluerit. Idem.

⁴² Ne crimen hæreret? In Cælio. Quod crimen? Auri a Clodia sumpti. Idem.

⁴³ Num quis objecit? Ei de auro. Quod si nemo objecit, quid erat, cur timeret ne crimen hæreret? Idem.

⁴⁴ Nemini nomen detulisset? Neminem in

judicium vocasset. Idem. Nemini, Pantagathus: & paulo post, sui familiaris absoluti. Urbinus.

⁴⁵ Iterum eadem de re? Bis enim Cælius in iudicium de ambitu vocavit Aratini accusatoris patrem. Supra: Accusati ab ejus filio, quem ipse in iudicium & vocavit, & vocavit. Iusta: Nomen amici mei de ambitu detulit: quem absolutum insequitur, revocavit. Mantius.

qui versentur iisdem in voluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquantum etiam ex quotidianis sumptibus ac luxuria redundet? Id igitur Cælius non videbat? Si enim tam familiaris erat mulieris, quam vos vultis, istos quoque servos familiares esse dominæ sciebat. Sin ei tanta consuetudo, quanta a vobis inducitur, non erat: quæ cum servis potuit familiaritas esse tanta?

XXIV. Ipsi autem veneni quæ ratio fingitur? ubi quaesitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? Habuisse ajunt domi, vimque ejus esse expertum in servo quodam, ad rem ipsam parato, cujus perceleri interitu esse ab hoc comprobatum venenum. Pro dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis aut conivertis, aut præsentis fraudis penas in diem reservatis? Vidi enim, vidi, & illum hausi dolorem vel acerbissimum in vita, cum Q. Metellus⁴⁶ abstraheretur⁴⁷ e sinu gremioque patriæ, eumque ille vir, qui se natum huic imperio putavit, tertio die post, quam in curia, quam in Rostris, quam in Republica florisset, integerrima ætate, optimo habitu, maximis viribus, eriperetur indignissime bonis omnibus, atque universæ civitati. Quo quidem tempore ille moriens, cum jam cæteris ex partibus oppressa mens esset, extremum sensum ad memoriam reipublicæ reservabat: cum me intuens flentem significabat interruptis atque morientibus vocibus, quanta impenderet procella urbi⁴⁸, quanta tempestas civitati: & cum parietem sæpe feriens eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei communis, crebro Catulum, sæpe me, sæpissime rempublicam nominabat: ut non tam se emori, quam spoliari suo præsidio cum patriam, tum etiam me doleret. Quem quidem virum si nulla vis repentini sceleris sustulisset: quonam modo ille furenti⁴⁹ fratri suo patru-

li⁵⁰

⁴⁶ Q. Metellus] Clodiæ vir, supra nominatur. Idem.

⁴⁷ Abstraheretur] Significat hunc a Clodiæ unore veneno sublatum; qua de causa Clytemnestra dicta est, allegorice, & ænigmatice; quod ut illa ferro virum Agamemnonem, sic hæc Metellum interfecit. Quinti-

lian. VIII. 6. Hatom.

⁴⁸ Quam impenderet procella urbi] Ex consulatu C. Cæsaris, propter leges, quæ ferebantur. Obiit Metellus Celer Cæsare & Bibulo Coss. Matur.

⁴⁹ Furenti] P. Clodio tribuno pl. cum me patria expulsi. Idem.

li⁵⁰ a consularis restitisset, qui^b consul incipientem furere⁵¹, atque conantem, sua se manu interfecturum, audiente senatu, dixerit? Ex hac igitur domo progressa ista mulier, de veneni celeritate dicere audebit? Nonne ipsam domum metuet, ne quam vocem eliciat⁵²? non parietes confcios, non noctem illam funestam ac luctuosam perhorrescet? Sed revertat ad crimen. Etenim hæc facta illius clarissimi ac fortissimi viri mentio, & vocem meam fletu debilitavit, & mentem dolore impedit.

XXV. Sed tamen venenum unde fuerit, quemadmodum paratum sit, non dicitur. Datum esse hoc ajunt P. Licinio, pudenti adolescenti & bono, Cælii familiari: constitutum factum esse cum servis, ut venirent ad balneas Xenias⁵³: eodem Licinium esse venturum, atque iis veneni pyxidem traditurum. Hic primum illud requiro: quid attinuerit illud ferri in eum locum constitutum: cur illi servi non ad Cælium domum venerint. Si manebat tanta illa consuetudo Cælii cum Clodia, tantaque familiaritas: quid suspicionis esset, si apud Cælium mulieris servus visus esset? Sin autem jam suberat simultas, extincta erat consuetudo, discidium extiterat: hinc illæ lacrymæ⁵⁴ nimirum, & hæc causa est horum omnium scelerum, atque criminum. Immo, inquit, cum servi ad dominam rem istam & maleficium Cælii detulissent, mulier ingeniosa præcepit suis, ut omnia Cælio pollicerentur: sed, ut venenum, cum a Licinio traderetur, manifesto comprehendi posset, constitui locum jussit, balneas Xenias, ut eo mitteret amicos, qui delitescerent: deinde repente, cum venisset Licinius, ut venenum traderet; profilirent, hominemque comprehenderent.

XXVI.

⁵⁰ Fratri suo patrueli] Non quod nati essent duobus fratribus, sed quod mater Clodii soror esset patris Metelli Celeris. Idem.

^a Visi. consulari

^b Idem. consulem

⁵¹ Incipientem furere] Ad plebem transire conantem, cum Herennius tribunus pl. legem de eo ad plebem traducendo promulgabat: in quo obiit Celer Consul. Vide Attic. I. ep. 13. Idem.

⁵² Eliciat] Suspicionem, ejiciat, legi debere.

⁵³ Balneas Xenias] Non quod nati essent duobus fratribus, sed quod mater Clodii soror esset patris Metelli Celeris. Idem.

⁵⁴ Hinc illæ lacrymæ] Hinc odium Clodiæ, quod se contemni doleret, quod discidium ferre non posset. Verba Sotæ sunt apud Terentium in And. act. I. sc. 1. 99. Idem.

XXVI. Quæ quidem omnia, Judices, perfacilem rationem habent reprehendi. Cur enim balneas publicas potissimum constituerat? in quibus non invenio, quæ latebra togatis hominibus esse possit. Nam, si essent in vestibulo balnearum, non laterent. Sin se in intimum conjicere vellent: nec satis commode calceati & vestiti id facere possent, & fortasse non reciperentur, nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione ⁵⁵ familiaris facta erat balneari. Atque equidem vehementer expectabam, quinam isti viri boni, testes hujus manifesti deprehensi veneni dicerentur. Nulli enim sunt adhuc nominati. Sed non dubito, quin sint pergraves, qui primum sint talis fœminæ familiares; deinde eam provinciam susceperint, ut in balneas contruderentur: quod illa, nisi a viris honestissimis ⁵⁶ ac plenissimis dignitatis, quam velit sit potens, nunquam impetravisset. Sed quid ego de dignitate istorum testium loquor? virtutem eorum, diligentiamque cognoscite. In balneis delituerunt: testes egregios! deinde temere profluerunt: homines gravitati deditos! Sic enim fingunt, cum Licinius venisset, pyxidem teneret in manu, conaretur tradere, nondum tradidisset, tum repente evolasse istos præclaros testes sine nomine: Licinium autem, cum jam manum ad tradendum pyxidem porrexisset, retraxisse, atque illo repentino hominum impetu se in fugam coniecisse. O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias, facile se per se ipsa defendat!

XXVII. Verum hæc tota fabella veteris, & plurimarum fabularum poetriæ, quam est sine argumento? quam nullum invenire exitum potest? Quid enim isti tot viri (nam neces-

⁵⁵ Quadrantaria illa permutatione] Dicitur illa, tanquam de re nota: fama enim per-vulgata erat, quod ex Plinarcho liquet, adolescentem quandam in Clodia locules pro nummis argenteis quadrantes aereos immisisset. Cum hoc joco alterum conjungit, balneari Clodiam, facta sui copia, familiarem esse potuisse: ut stuprum quasi loco quadrantis esset, quem balnearor ab his, qui lavarent, mercedem suam accipere solet. Et in hoc quoque quadrantaria permutatio est, quadrante in stuprum permutato. Horatius Sat. 3.

lib. 1. Quadrante lavato. Seneca rem quadrantariam balneum vocat, epist. 86. Juvenalis Sat. 6. Caldere Sylvano porcum, quadrantaria lavari. Idem.
⁵⁶ Nisi a viris honestissimis] Mea sententia delendum est, nisi. Negatur enim, Clodiam id impetrare potuisse, quamquam potens admodum esset, a viris honestissimis. Ad negandum autem sufficit, nunquam: si addatur, nisi, ex negatione fiet affirmatio. Idem. Si dicitur *ἐπαρκῆς*, cur nisi deleatur? *Ολιγῆτος*.

se est fuisse non paucos, ut & comprehendi Licinius facile posset, & res multorum oculis esset testator) cur Licinium de manibus amiserunt? Qui minus enim Licinius comprehendere potuit, cum se retraxit, ne pyxidem traderet, quam si non retraxisset? Erant enim illi positi, ut comprehenderent Licinium: ut manifesto Licinius teneretur, aut cum retineret venenum, aut cum tradidisset. Hoc fuit totum consilium mulieris, hæc istorum provincia, qui rogati sunt: quos quidem tu quamobrem temere profluisse dicas, atque ante tempus, non reperio. Fuerant hoc rogati: fuerant ad hanc rem collocati, ut venenum, ut insidiæ, facinus denique ipsum ut manifesto comprehenderetur.

Potueruntne meliori tempore proflire, quam cum Licinius venisset? cum in manu teneret veneni pyxidem? quæ si cum jam erat tradita servis, evasissent subito ex balneis mulieris amici, Liciniumque comprehensissent: imploraret hominum fidem, atque a se illam pyxidem traditam pernegaret: quem quomodo illi reprehenderent? vidisse se dicerent? primum ad se revocarent maximi facinoris crimen ⁵⁷: deinde id se vidisse dicerent, quod, quo loco collocati fuerant, non potuissent videre. Tempore igitur ipso se ostenderunt, cum Licinius venisset, pyxidem expediret, manum porrigeret, venenum traderet. Mimi ergo est jam exitus, non fabula ⁵⁸: in quo cum clausula non invenitur, fugit aliquis e manibus: deinde scabilla ⁵⁹ concrepant, aulæum tollitur.

XXVIII. Quæro enim, cur Licinium titubantem, hæsitantem, cedentem, fugere conantem, mulieraria manus ista de manibus emisit: cur non comprehenderit: cur non ipsius confessione, multorum oculis, facinoris denique voce, tanti

secele-

⁵⁷ Maximi facinoris crimen] Duplex esse potest sentus, 1. Se non solum testes, sed etiam accusatores & adores in causa periculosa & maximi facinoris prosterentur. 2. Periculum adiret, ne veneno in ipsorum manibus deprehenso, & calumnie in Licinium, & veneficii auctores dicerentur, & ita crimen in se revocarent. *Abram*.
⁵⁸ Mimi] *non fabula*] *Mimus*, actio hilitronica turpissimorum facinorum imitatrix.

Ovid. Trist. II. 115.

Scribere si fas est imitantes turpia mimos, Horum clausula nulla erat ut in comœdiis, sed abrupti strepitu & tumultu aliquo solebant. *Horom*.

⁵⁹ Scabilla] Erant scabilla, crepitacula ex ferro, aut ex ligno, quæ pedibus, quibus adstringebantur, concuti solebant, & strepitum faciebant. *Ernesti*.

sceleris crimen expresserint? An timebant, ne tot unum, valentes imbecillum, alacres perterritum superare non possent? Nullum argumentum in re, nulla suspicio in causa, nullus exitus criminis reperietur. Itaque hæc causa, ab argumentis, a conjectura, ab iis signis, quibus veritas illustrari solet, ad testes tota traducta est. Quos quidem ego testes, Judices, non modo sine ullo timore, sed etiam cum aliqua spe delectationis expecto.

Prægestit animus jam videre, primum lautos juvenes, mulieris beatæ ac nobilis familiares: deinde fortes viros, ab imperatrice in insidiis atque in præsidio balnearum locatos. Ex quibus requiram, quonam modo latuerint, aut ubi. Alveusne ille, an equus Trojanus fuerit, qui tot invictos viros, muliebre bellum gerentes, tulerit, ac texerit. Illud vero respondere cogam, cur tot viri ac tales hunc & unum & tam imbecillum, quam videtis, non aut stantem comprehenderint, aut fugientem consecuti sint. Qui se nunquam profecto, si istum in locum procefferint, explicabunt: quam voler in convivii faceti, dicaces, nonnunquam etiam ad vinum disertis sint. Alia fori vis est, alia triclinii: alia subselliorum ratio, alia lectorum: non idem iudicum, comessatorumque conspectus: lux denique longe alia est solis, & lychnorum. Quamobrem excutiemus omnes istorum delicias, omnes ineptias, si prodierint. Sed, si me audiant, navent aliam operam, aliam ineant gratiam, in aliis se rebus ostentent: vigeant apud istam mulierem venustate: dominantur sumptibus: hæreant, jaceant, deserviant: capiti vero innocentis, & fortunis parcant.

XXIX. At sunt servi illi de cognatorum sententia, nobilissimorum & clarissimorum hominum, manumissi⁶⁰. Tandem aliquid invenimus, quod ista mulier de suorum propinquo, fortissimorum virorum, sententia, atque auctoritate fecisse videatur. Sed scire cupio, quid habeat argumenti ista manumissio: in qua aut crimen est Cælio quaesitum⁶¹, aut quaestio suble-

⁶⁰ Manumissi] Ut optime de domina meriti, ad quam tantum facinus delulissent. Manutius.

⁶¹ Crimen Cælio quaesitum] Ut ideo manu-

missi viderentur, quia fideles in dominam fuissent, eique de veneno significassent. Idem.

sublevata⁶², aut multarum rerum concisus servis cum causa⁶³ præmium perfolutum.

At propinquis placuit. Cur non placeret, cum rem tute ad eos non ab aliis tibi allatam, sed a te ipsa compertam, deferre diceres? Hic etiam miramur, si illam commentitiam pyxidem obscenissima sit fabula⁶⁴ consecuta? Nihil est, quod in ejusmodi muliere non cadere videatur. Audita, & percelebrata sermonibus res est. Percipitis animis, Judices, jamdudum quid velim, vel potius, quid nolim dicere. Quod etiam si est factum⁶⁵, certe a Cælio non est factum. Quid enim attinebat? Est enim ab aliquo fortasse adolescente, non tam infuso, quam non verecundo. Sin autem est fictum: non illud quidem modestum, sed tamen est non infectum mendacium. Quod profecto nunquam hominum sermo atque opinio comprobasset, nisi omnia, quæ cum turpitudine aliqua dicerentur, in istam quadrare apte viderentur.

Dicta est a me causa, Judices, & perorata. Jam intelligitis, quantum iudicium sustineatis, quanta res sit commissa vobis. De vi quaeritis. Quæ lex ad imperium, ad majestatem, ad statum patriæ, ad salutem omnium pertinet: quam legem Q. Catulus armata dissensione civium, reipublicæ pene extremis temporibus tulit: quæque lex, sedata illa flamma consularis mei, fumantis reliquias conjurationis extinxit. Hac enim lege Cælii adolescentia non ad reipublicæ pœnas, sed ad mulieris libidines & delicias deposcitur.

XXX. Atque hoc etiam loco M. Camurri, & C. Eserni⁶⁶ damnatio prædicatur. O stultitiamne dicam, an impudentiam singularum! audentisne, cum ab ea muliere veniatis, facere i-

Tom. VI.

Q

⁶² Quæstio sublevata] Quis non videt, sublata esse rebus? Quæri enim de servis manumissis non licebat. Idem.

⁶³ Cum causa] Causa videbatur hæc, quia Cælium facinus ad dominam delulissent: sed alia causa erat, nempe, ut multarum rerum concisus præmium perfolveretur. Antimadverendum loquendi genus, cum causa, pro, per speciem, per similitudinem. Idem.

⁶⁴ Obscenissima fabula] Refert vulgi rumorem, existimantis quaesitam illam pyxidem fuisse ad rem turpem: neque tamen ex-

plicat quid illud sit. Ferr.

⁶⁵ Si est factum] Turpe illud, quod de pyxide vulgatum fuerat, dubitat, verumne sit, an fictum. Si verum est, inquit, id non fecit Cælius, sed aliquis alius adolescens. Si fictum, libido Clodii fecit illud credibile. Idem.

⁶⁶ Camurri & C. Eserni] Incertum est, quodnam illi crimen commiserint in gratiam Clodii, & quodnam suprum illud Vetricianum fuerit. Idem.

storum hominum mentionem? audet sine excitare tanti flagitii memoriam, non extinctam illam quidem, sed repressam vetustate? Quo enim illi crimine, peccatoque perierunt? nescio quod ejusdem mulieris dolorem, & injuriam Vettiano nefario sunt stupro persecuti. Ergo, ut audiretur Vettii nomen in causa, ut illa vetus Afrania fabula⁶⁷ refricaretur, idcirco Camurri, & Eserni causa est renovata? qui quanquam lege de vi certe non tenebantur, eo maleficio tamen erant implicati, ut ex nullius legis laqueis emittendi viderentur.

M. vero Caelius cur in hoc iudicium vocatur? cui neque proprium quaestionis crimen objicitur, nec vero aliquid ejusmodi, quod sit a lege se junctum, & cum vestra severitate conjunctum. Cujus prima aetas dedita disciplinis fuit, iisque artibus, quibus instruitur ad hunc usum forensem, ad capefendam rempublicam, ad honorem, gloriam, dignitatem. Iis autem fuit amicitias majorum natu, quorum imitari industriam, continentiamque maxime velit: iis aequalium studiis, ut eundem, quem optimi ac nobilissimi, petere cursum laudis videretur. Cum autem paulum jam roboris accessisset aetati, in Africam profectus est, Q. Pompejo proconsuli contubernalis, castissimo viro, atque omnis officii diligentissimo: in qua provincia cum res erant & possessiones paternae, tum etiam usus quidam provincialis, non sine causa a majoribus huic aetati tributus. Discessit illinc Pompeji iudicio probatissimus, ut ipsius testimonio cognoscetis. Voluit veteri instituto, eorum adolescentium exemplo, qui post in civitate summi viri & clarissimi cives extiterunt, industriam suam a populo Romano ex aliqua illustri accusatione cognosci.

XXXI. Vellem alio potius eum cupiditas gloriae detulisset. Sed abiit hujus tempus querela. Accusavit C. Antonium, collegam meum: cui misero praclaro in rempublicam beneficii⁶⁸ memoria nihil profuit, nocuit opinio⁶⁹ maleficii cogitati. Postea

⁶⁷ *Afrania fabula*] Et hoc obscurum, quid Vettiano fuero simile haberet in suis libellis Afranias. *Ideus.*

⁶⁸ *Praclaro in temp. beneficii*] Caeo cum omnibus copiis Catilina. *Manus.*

⁶⁹ *Nocuit opinio*] Accusatus de majestate, quod in Macedonia provincia male rempublicam administrasset, eo maxime nomine damnatus est, quod crederetur conjurasse cum Catilina. *Ferrat.*

ea nemini concessit aequalium, plus ut in foro, plus ut in negotiis versaretur, causisque amicorum, plus ut valeret inter suos gratia. Quae nisi vigilantes homines, nisi sobrii, nisi industrier, consequi non possunt, omnia labore & diligentia est consecutus.

In hoc flexu quasi aetatis (nihil enim occultabo, fretus humanitate ac sapientia vestra) fama adolescentis paulum haesit ad metas notitia nova mulieris, & infelici vicinitate, & insolentia voluptatum. Quae cum inclusae diutius, & prima aetate compressae, & constrictae fuerunt, subito se nonnunquam profundunt, atque eiciunt universae. Quae ex vita, vel dicam, quo ex sermone (nequaquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur) verum ex eo, quidquid erat, emerit, totumque se ejecit, atque extulit: tantumque abest ab illius familiaritatis infamia, ut ejusdem nunc ab sese inimicitias, odiumque propulset.

Atque ut iste interpositus sermo deliciarum, desideraque moreretur, (fecit, me mehercule invito, & multum repugnante, sed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit; quem absolutum insequitur, revocat: nemini nostrum obtemperat: est violentior, quam vellem. Sed ego non loquor de sapientia, quae non cadit in hanc aetatem⁷⁰: de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quae studia in his jam aetatibus nostris contractiora esse debent: in adolescentia vero, tanquam in herbis, significant, quae virtutis maturitas, & quantae fruges industriae sint futurae. Etenim semper magno ingenio adolescentes refrenandi potius a gloria, quam incitandi fuerunt: amputanda plura sunt illi aetati, siquidem efflorescit ingenii laudibus, quam inferenda. Quare, si cui nimium efferverisse videtur hujus vel in suscipiendis, vel in gerendis inimicitias vis, ferocitas, pertinacia: si quem etiam minimorum horum aliquid offendit, si purpurae genus⁷¹,

Q 2

⁷⁰ *In hanc aetatem*] Erat annos natus 31. Nam sexennio post Edilis fuit: ad quem magistratum exigebatur annus 37. *Ideus.*

⁷¹ *Purpurae genus*] In tunica. Nam etiam nundum erat senator, tunica tamen purpurea.

reus distincta clavis utebatur: quod equitibus Romanis licebat. Hac igitur purpura delectabatur Caelius elegantiore, & splendidiore, quam ferre adolescentis reliqui solent. *Manus.*

si amicorum catervæ, si splendor, si nitor: jam ista deservertint: jam ætas omnia, jam ista dies mitigarit.

XXII. Conservate igitur reipublicæ, Judices, civem bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum. Promitto hoc vobis, & reipublicæ spondeo, si modo nos ipsi reipublicæ satisfecimus, nunquam hunc a nostris rationibus sejunctum fore. Quod cum fretus nostra familiaritate promitto, tum quod durissimis se ipse legibus jam obligarit. Neque enim potest, qui hominem consularem, quod ab eo rempublicam violatam diceret, in judicium vocarit, ipse esse in republica civis turbulentus: non potest, qui ambitu ne absolutum quidem patitur esse absolutum, ipse impune unquam esse largitor. Habet a M. Cælio reipublica, Judices, duas accusationes, vel obfides periculi, vel pignora voluntatis. Quare oro, obtestorque vos, Judices, ut qua in civitate paucis his diebus Sex. Clodius absolutus sit, quem vos per biennium aut ministrum seditionis, aut ducem vidistis: qui ædes sacras, qui census populi Romani, qui memoriam publicam suis manibus incendit, hominem sine re, sine fide, sine spe, sine sede, sine fortunis: ore, lingua, manu, vita omni inquinatum: qui Catuli monumentum affixit, meam domum diruit, mei fratris incendit: qui in Palatio, atque in urbis oculis servitia ad cædem, & inflammandam urbem incitavit: in ea civitate ne patiamini illum absolutum muliebri gratia; M. Cælium, libidini muliebri condonatum: ne eadem mulier cum suo conjugè, & fratre turpissimum latronem eripuisse, & honestissimum adolescentem oppressisse videatur.

Quod cum hujus vobis adolescentiam proposueritis, constituitote vobis ante oculos etiam hujus miseri senectutem, qui hoc unico filio nititur, in hujus spe requiescit, hujus unius casum pertimescit: quem vos supplicem vestræ misericordiæ, servum potestatis, abjectum non tam ad pedes, quam ad mores, sensusque vestros, vel recordatione parentum vestrorum, vel liberorum jucunditate sustentate: ut in alterius dolore, vel pietati, vel indulgentiæ vestræ serviatis. Nolite, Judices, aut hunc jam natura ipsa occidentem, velle maturius extinguere vul-

nere

nere vestro, quam suo fato: aut hunc nunc primum florescentem, firmata jam stirpe virtutis, tanquam turbine aliquo, aut subita tempestate pervertere. Conservate parenti filium, parentem filio: ne aut senectutem jam propè desperatam contempnisset, aut adolescentiam plenam spei maximæ, non modo non aluisse vos, sed etiam perculisse, atque affixisse videamini. Quem si vobis, si suis, si reipublica conservatis, additum, deditum, obstrictum vobis, ac liberis vestris habebitis: omniumque hujus nervorum, ac laborum vos potissimum, Judices, fructus uberes, diuturnosque capietis.

DE